

Ústav antropologie

Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity

Vinařská 5, 603 00 Brno

Statutární zástupce ředitele: Prof. PhDr. Jaroslav Malina, DrSc.

Telefon: 549 495 755; mobil: 604 387 111

e-mail: jmalina@sci.muni.cz

<http://anthrop.sci.muni.cz>

Posudek rigorózní práce

Herych Ehmigová, Zuzana (2013): *Experiment a výzkum kultury*. Praha: Katedra teorie kultury (kulturologie) Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze

Experiment je standardní metodou vědeckého poznání, při které se zkoumají za kontrolovaných a řízených podmínek určité jevy a testují hypotézy; experiment byl a je základním nástrojem přírodovědy, techniky i medicíny. Záhy však vstoupil i do některých společenských věd včetně historických, archeologii a antropologii nevyjímaje. Nejjednodušší formy experimentu navazují bezprostředně na každodenní lidskou činnost. Tomu odpovídá už etymologie slova a fakt, že románské jazyky mají stejné výrazy jak pro experiment, tak pro zkušenost (například ve francouzštině: *expérience*, „zkušenost; pokus, experiment“). „(...) není přesné dělicí čáry mezi předvědeckým a vědeckým experimentováním. Obojí je založeno na stejné metodě, metodě pokusu a omylu. Neregistrujeme jednoduchá pozorování, ale snažíme se aktivně řešit více nebo méně praktické a jasně ohraničené problémy. A pokroky děláme pak jen a jen tehdy, když jsme připraveni se učit z našich chyb. Zdá se to být triviální, ale je to metoda všech empirických věd. Vědečtější je tato metoda tím, čím je uvědomělejší a kritičtější“ (Karl Popper, 1969).

Jednoduché experimenty spojují právě naši každodenní zkušenost s praxí lidstva v minulosti a tvoří předpoklad pro analogie a paralely, díky nimž v antropologii a archeologii starou praxi rekonstruujeme, a to tím, že interpretujeme ze svého hlediska nálezy.

Experiment byl v archeologii a antropologii využíván už od dob vzniku těchto disciplín. První experimenty se týkaly technologie výroby a užití jednotlivých předmětů, jejichž odlišnost od předmětů užívaných v moderní době vyvolávala v myslích archeologů řadu otázek. K prvním experimentům patřily pokusy s prehistorickými hudebními nástroji. Ve druhé polovině 18. století byly v Dánsku nalezeny první kovové hudební nástroje z doby bronzové, později nazvané lury. Ředitel Dánského národního muzea Christian Jürgensen Thomsen je testoval na počátku 19. století a konstatoval, že je na ně možné stále troubit. V roce 1843 je znovu použil dánský archeolog Jens Jacob Worsaae a uvedl, že „zvuk není tak temný, jak by se dalo očekávat; v tomto směru je možné nástroje zařadit mezi lesní roh a trubku“. Stejně byly ozvučeny také nálezy bronzových rohů z Irska a Anglie. Velkou pozornost poutaly též lidské pozůstatky. Předmětem jiného dánského experimentu se tak stala například trepanace lebek, která je doložena v severní Evropě v období mladšího neolitu. Experiment byl proveden na lebkách čerstvě zemřelého dospělého člověka a dítěte pomocí skleněného úštěpu. Trepanace dospělé lebky trvala 50 minut, dítěte 4 minuty. Závěrem bylo, že nikdo tak dlouhý zákrok nemohl přežít. Tuto hypotézu vyvrátily další archeologické nálezy a etnografické doklady a experimenty. Odborný experiment našel brzy své místo také v anglosaském prostředí.

Rozvíjen byl především archeologem a etnologem Johnem Lubbockem a archeologem Johnem Evansem. Stěžejním tématem byl výzkum technologie výroby a užívání kamenných nástrojů. Formativní procesy studoval pomocí experimentu Augustus Henry Pitt-Rivers, který přímo na odkrytých archeologických nalezištích sledoval proces zanášení kulturních jam.

První střediska experimentální archeologie a archeologické expedice se rozvíjely v období, kdy byly zároveň položeny metodologické základy moderní experimentální archeologie jako speciální archeologické subdisciplíny. Souvislost s hnutím snažícím se o změnu archeologického paradigmatu, které se etablovalo jako analytická archeologie, nová archeologie nebo procesuální archeologie, není náhodná. Pro toto hnutí byla charakteristická snaha o aplikaci metod přírodních věd v archeologii. Logickou součástí tohoto procesu byla tudíž také systematická aplikace experimentu v archeologii. Díky snaze o užití přírodovědných metod má procesuální archeologie tendenci k redukci společnosti na nadbiologický adaptační mechanismus. Předpokládá existenci základních mechanismů stojících u základů společnosti a kultury, které určují podobu jednotlivých adaptací. Toto východisko dává silnou pozici experimentu, který je schopen zkoumat jednotlivé adaptační strategie z hlediska jejich efektivity. U experimentu byl důraz kladen především na komplexní přístup se snahou o replikaci celého adaptačního systému. Lewis Binford vnímal experimentální archeologii spolu s etnoarcheologií jako dvě základní metody pro vybudování teorie středního dosahu.

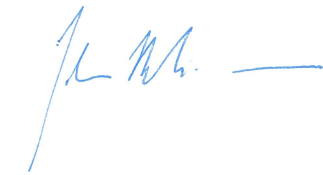
Důraz na systémový výzkum a důvěra ve výpovědní schopnost experimentu vedly ke vzniku experimentálního výzkumu se snahou o komplexní studium lidského chování. V 70. letech 20. století například uspořádal americký badatel Errett Callahan několik experimentálních expedic v údolí řeky Pamunkey (Virginie, USA), jejichž cílem bylo napodobit materiální kulturu a základní způsoby obživy místního indiánského společenství v prekontaktním období. První fáze projektu se uskutečnily v letech 1974 a 1975. Cílem těchto fází bylo vytvořit, dokumentovat a analyzovat přesné repliky známých artefaktů, použít znovuvytvořené artefakty v co nejpůvodnějším prostředí. Experimentátoři žili na vybrané lokalitě po dobu 3–4 týdnů jako účastníci a pozorovatelé způsobem lovců, sběračů a zahradníků vybaveni pouze replikovanými nástroji a znalostí archaických technologií. Výsledkem mělo být stanovení potenciální funkční hodnoty artefaktů v činnostech zajišťujících obživu a analýza technomického kulturního celku, čili studium nejen funkce jednotlivých artefaktů, ale také vztahů mezi nimi v rámci celkové struktury. Prudký rozvoj experimentální archeologie umožnil vznik prvních syntéz výsledků experimentální archeologie z pera Johna Colese.

Vývoj v Čechách a na Moravě koresponduje s obecným trendem. Tématem se experiment v archeologii stává v 60. letech 20. století. Systematičtější využití experimentální metody je svázáno s badateli jako je Radomír Pleiner, Ivana Pleinerová nebo Jaroslav Malina. Na počátku 80. let 20. století vznikla z iniciativy Ivany Pleinerové Experimentální stanice Archeologického ústavu Akademie věd České republiky na místě archeologického výzkumu polykulturní lokality v Březně u Loun. Hlavním zaměřením projektu byly stavební experimenty: konstrukce dlouhého domu z mladší doby kamenné, germánská chata z doby stěhování národů a dvě slovanské polozemnice. Na tyto práce navázal zejména tým badatelů z Univerzity v Hradci Králové.

V 70. letech 20. století dochází k hledání spojnic mezi experimentální archeologií a etnoarcheologií. Americký archeolog James Skibo upozornil na to, že experimentální archeologie a etnoarcheologie mají společný záměr: propojení mezi hmotnou kulturou na

jedné straně a lidským chováním, organizací, významem a prostředím na straně druhé. Objevilo se několik pokusů integrovat oba přístupy. Například Izumi Shimada kombinoval pozorování a rozhovory se současnými kameníky z kmene Navahů s analýzou vápence a pískovce, který opracovávají, aby zjistil náročnost konstrukčních technik a tak odhadl pracovní a organizační nároky na stavbu prehistorického zdiva Chacoan. James Skibo provedl studii stop na keramice způsobených užitím keramiky v prostředí Kalingů na Filipínách.

Autorka prostřednictvím relevantní odborné literatury a dalších pramenů pečlivě zmapovala celou dosavadní éru experimentální archeologie a antropologie s cílem aplikovat tyto postupy a výsledky v další společenské disciplíně – kulturologii. Tento záměr splnila, a proto bez výhrad doporučuji přijetí její rigorózní práce.

V Brně 25. dubna 2013